

„КАИНОВ ОЖИЉАК” – АНДРИЋ ИЗМЕЂУ ИСТОРИЈЕ И ФИКЦИЈЕ

Владимир Кеџмановић, Дејан Стојиљковић, *Каинов ожиљак*, „Лагуна”,
Београд 2014

Од првих текстова са темом Андрићеве дипломатске мисије у Берлину, пре свега унутар *Конџанџиновог раскршћа* као сегмент у ком се јунак Немања Лукић присећа познанства са Андрићем, а који ће се потом преточити у причу „Мртве ствари”, Дејан Стојиљковић покушава да од не толико познатог периода из Андрићеве биографије створи погодну грађу за већу прозну форму. То се реализује романом *Каинов ожиљак*, који је написан у четири руке, заједно са Владимиром Кеџмановићем, у ком основни наративни ток прати мисију Иве Андрића у нацистичком Берлину од 1939. до 1941. године.

Те две године, колико је мисија трајала, јасно се ограничавају у роману. У прологу имамо тачан податак када је сама дипломатска активност Иве Андрића започета (19. април 1939), док у епилогу имамо такође тачан датум када је она завршена (7. април 1941). Оваква интенција писаца даје до знања да је период од две године у бити време које јесте истографска чињеница, али је такође и време којим се потврђује фиктивност самог дела. На овај начин развијају се постулати који субјективност јунака уписују у ток историје, без икаквих ревизирања, већ управо неговањем аутономности књижевног текста који се једним својим делом базира на документу.

То што га не чини искључиво историјским романом јесу перспективе из којих се ишчитава сам ток радње. Основна перспектива јесте лако уочљива, и она је из угла главног јунака. Из тог разлога роман поприма визуру интимног карактера, тачније сви аспекти, како историјских тако и политичких превирања, сагледавају се из угла једног човека. Овакав принцип у први план износи проблематизовање идентитета самог про-тагонисте. Његове унутарње карактеристике, које се кроз роман мењају, приказане су у главној равни, али су контекстуализоване, и на тај начин не постоји њихово одвајање од равни времена и простора. Иво Андрић приказан је искључиво у Берлину, и кроз две године. На тај начин Берлин постаје град/простор који се конституише и разара управо у самом јунаку, док се време од две године отргава из Андрићевог живота и егзистира самостално ван свих будућих и прошлих времена. Оваква поставка пружа једину исправну могућност читања овог романа – као књижевног текста, а да се не оптерети непотребним тумачењима кроз историју, политику, као и могућностима ревизирања и идеолошких пропагирања.

Роман започиње сценом у којој је приказан Иво Андрић у својој првој дипломатској посети Адолфу Хитлеру. Пролог, у коме је ова сцена,

носи назив „Стазе”, и тиме се уочава прва интертекстуална веза управо са Андрићевим књижевним радом. Таква поставка пружа не нужан линк којим се ограничава читање романа, већ линк којим се започиње стварање фиктивног Иве Андрића у маниру андрићевског јунака. Посета Фиреру показује и стварање атмосфере која је обавијена сновиђењима, немирима, и која, како се и наводи у тексту, постаје болна, неумољива, тврда. Посматрајући Фирера, Андрић не види великог вођу који има тежњу да стави свет под нацистичку чизму, већ види Мустафу Маџара, и тако травестира карактеристике добојског пустахије жељног крви на Фирера, из чијих уста чује речи: „Свет је пун гада.” Уочава се једино зло којим се наговештава уздизање нацистичког мита, који јесте историјски факат, али који се управо прологом конституише у роману.

Митска подлога у радњи романа даје методе којима се сам јунак уводи у акцију, и на тај начин ствара од њега јунака који у најосновнијем тумачењу постаје поборник добра/светла, који се бори против зала/таме. Борба започиње наласком књиге *Каинов ожиљак*, Штефана Крајског, која постаје централни мотив. Изгубљени рукопис могао би се тумачити и као својеврстан јунак дела, јер ако се направи паралела са Аристотеловом изгубљеном књигом из романа *Име руже* Умберта Ека, овај рукопис заступљен је у истој конотацији као и у Ековом роману – он је централни суспенс око ког се гради радња. Збирка пронађене поезије, дискутабилног квалитета, спасена је од паљења неподобне литературе по нацистичким уверењима. Овај метод паљења књига представља управо поменуто конституисање нацистичког мита, и на тај начин јунак се налази пред изазовом којим ће потврдити митску конотацију да се налази на страни добра. Сама сцена доласка до згаришта књига у роману приказана је гротескним сликама, јунак није сигуран да ли се налази у илузији, да ли луди, да ли се радује или ужасава, борба са демонима душе доводе га у моралне недоумице. Спасена књига улази у радњу, а са њом и демони који више нису само унутар јунака.

Пронађена књига провоцира Андрићев сусрет са немачким обавештајцем Албрехтом Дитрихом. Обавештајне делатности у роману су приказане као специфичне игре – мистификоване су, и самим тим обавештајци који их спроводе постају житељи света који не припада очигледнијем свету романа. Овакве мистификације најизраженије су управо у лику Дитриха, човека који Андрића уводи у тај други свет, у оностраност простора којем обојица припадају. Дитрих је човек чије је порекло Босна, и на тај начин долази се до тога да испред Андрића не стоји хладни немачки агент, већ човек чији темперамент Андрић познаје. Овим се постиже могућност да оба лика стоје у истој етиолошкој равни, па њихови међусобни додири ослобођени су неразумевања сами по себи.

Након првог сусрета са Дитрихом, Андрић постаје запоседнут мислима о овом мистериозном човеку. Утисци које је понео са собом након

разговора, мучили су га; његов Карађоз добио је отелотворење у лику Албрехта Дитриха. Кајао се јер је себи за право дао да створи таквог лика којег ће упознати на другој страни света и на другој страни времена. Ова интертекстуална веза искоришћена је да се стварање лика Карађоза на неки начин потврди постојањем Дитриха. Самим тим ствара се и веза са *Проклећом авлијом*, која је у *Каиновом оживљу* отелотворена у тамном вилајету Берлина. Са овим у вези, интертекстуалност игра улогу да се радња што више приближи самом јунаку, тј. да буду компактни, али велика експлицитност тих веза не дају потпуну радост тумачења.

Ове везе такође стварају својеврсни омаж самој поетици Иве Андрића. Јер роман просто одише андрићевским поетичким цртама, како у карактеризацијама, тако и у самој атмосфери. Лик Иве Андрића грађен је чисто андрићевски – јунак романа приказан је као заробљеник између светова којим не припада, чија борба са сопственом судбином постаје оно што га гради и дефинише. Простор у ком се одвија роман меша се са ониричким. Свеprisутна је Босна која се уочава у сваком сновиђењу, па чак и у задимљеним пивницама у којима Андрић води разговоре са Дитрихом, које опет више подсећају на касабијске кафане. Стил се пастишира, и таквим поступком се заокружује низ интервенција које роману дају специфичан андрићевски тон. Овакви поступци, како интертекстуалности, тако и стилског пастиша, за циљ имају да успоставе дијалог са Андрићевим опусом. Уочава се низ таквих веза од већ поменутог *Проклеће авлије* и *Мусџафе Маџара*, преко садржаја који експлицитно упућује на циклусе прича, па све до „Аске и вука” и *Јелене, жене које нема*.

Мотив који се у роману спорадично појављује, и који је приказан сав у знацима јесте мотив љубави између Андрића и Милице Јовановић. Овај мотив саму радњу романа „не оптерећује”, тачније не развија се до сопствене кулминације, већ напротив поприма карактеристике суптилности. Ако се има у виду већ поменуто у вези са временом, а то је да је у питању временски период од две године који је отргнут од линијског хронолошког следа, овај мотив можда треба посматрати као мотив „отргнуте” љубави. Специфичне историјске околности не дозвољавају да се он развија, већ управо га одвајају од самог следа радње, и на тај начин остаје по страни – отргнут. Оваквом поставком намеће се питање да ли ова љубав има снаге и могућности да се бори са историјским тренутком, или пак има ли снаге и могућности да у том тренутку постоји? У овом роману одговор је у вези са њеном поставком – она је у знацима, скрајнута – самим тим недовољно доступна и развијена. Она је попут сновиђења, и задржана је само у скромним описима мушке бриге; приказана је као куртоазна, платонска љубав.

Роман *Каинов оживљак* представља пре свега синтезу мисли о Андрићу двојице писаца, па тек онда синтезу свих елемената којим овај текст обилује. У самој структури дела, аутори радњу граде на основама

новоустоличеног мита, на који се настављају елементи политичких и историјских догађаја. Иво Андрић приказан је као јунак беспрекорних дипломатских манира, али то овде није толико битно; битан је Андрић који егзистира унутар времена и простора у ком се ствара хиљадугодишњи рајх, битне су његове карактеристике писца, човека вишеградских лелујавих стаза, битан је његов однос према том хронотопу. Сама грађа романа јесте велики потенцијал и она се у *Каиновом ождиљку* достојно искоришћава. Андрић постаје јунак који имплицитно разговара са Андрићевом поетиком посредством интертекстуалних веза, али и јунак који у себе инкорпорира поетике аутора, које опет не стоје наспрам Андрићеве поетике, већ напротив, оне су у специфичном односу неговања.

Рајко БЛАГОЈЕВИЋ

ГЕОПОЛИТИКА PAR EXCELLENCE

Ахмет Давутоглу, *Сџирајџијска дубина: међународни положај Турске*, превела Сенка Ивошевић Илек, Службени гласник, Београд 2014

У српској, релативно скромној издавачкој продукцији, када је реч о преводима иностране политиколошке литературе, ретки су моменти када светло дана угледа књига чији аутор није са Запада. Изузев више преведених дела неколико аутора из Русије (Дугина, Нарочницке, Примакова), наши издавачи су се скоро по правилу фокусирали на писце са енглеског, ређе немачког или француског говорног подручја. Такође, ретке су преведене књиге које за српску читалачку публику имају приближно једнаку теоријску и практичну вредност, односно оне у којима се паралелно излаже општи оквир сагледавања међународних односа и опсервира до најситнијих детаља политичка географија Балкана. Коначно, већ дуги низ година, није објављено политиколошко дело страног аутора које би по нивоу релевантности за српско друштво премашивало студију о којој ће се у овом приказу говорити. Због свега тога, српско издање књиге Ахмета Давутоглуа *Сџирајџијска дубина* представља важан догађај не само за наше издаваштво, већ и за домаћу академску заједницу.

О аутору ове књиге, рођеном 1959. године, довољно је рећи да је универзитетски професор, бивши министар спољних послова и актуелни премијер Републике Турске. Први пут, на турском језику, *Сџирајџијска дубина* је публикована 2001. године, и од тада је доживела преко осамдесет штампања, како напомиње у предговору нашег издања Бојан Бугаричић.

Давутоглуова књига није само детаљно разрађена платформа турске спољне политике на прелазу векова, већ истовремено и геополитичка